

Alessandra Galizzi Kröegel

Oltari Bernarda Zenalea u Getty muzeju i Muzeju umjetnosti u Denveru:
primjeri za raspravu o ikonografiji Bezgrešnog začeca

Ovaj esej sažima najznačajnije rezultate posljednjih šezdeset godina istraživanja ikonografije Bezgrešnog začeca, u kojima se raspravlja o tome da su dva važna gledišta postala bitno jasnija – problem „invencije” i „smotrenosti”. U odnosu prema „invenciji”, dva liturgijska obreda (koje je papa Siksto IV pokrenuo za svetkovinu 8. prosinca na temelju tekstova koje su sastavili franjevci Leonardo Nogarola i Bernardino de’ Bustis i koji su prihvaćeni 1477., odnosno 1480.) bila su identificirana kao glavni izvor inspiracije za prikaz Bezgrešnog začeca u umjetnosti talijanske renesanse. „Smotrenost” se, pak, odnosi na potrebu za razboritom i opreznom promidžbom koju su zagovarali štovatelji Bezgrešnog začeca, a posebice oni koji su živjeli u većim središtima, gdje su crkvene vlasti mogle lako prijaviti bilo kakav oblik pretjerane imakulističke propagande inkviziciji. Leonardova Bogorodica na stijenama pruža najbolji primjer. Slika je bila naručena 1483. kao dio monumentalne drvene ancone (retabla) za kapelu Bezgrešnog začeca u crkvi San Francesco Grande u Milanu. Ipak, niti retabl ni Leonardova slika ne sadržavaju vidljive elemente Bezgrešnog začeca, pa znanstvenici smatraju da se najvažniji dio metaforičkog obilježja slike može pronaći u stjenovitom pejzažu, koji je referenca na tekst iz Mudrih izreka (8:22-25), koji istovremeno i ne za čudo pripada uvodnom dijelu liturgijske službe Bernardina de’ Bustisa. Imakulistički, iako skriveni, značaj pejzaža na slici pronalazi potvrdu i na drugim slikanim djelima, posebice na oltarnim slikama koje Bernardo Zenale slika za crkvu San Francesco u Cantùu (oko 1502., danas u muzeju J. Paul Getty) i crkvu San Francesco Grande u Milanu (1510., danas u Muzeju umjetnosti u Denveru). Ove su oltarne slike pravi primjeri za pojašnjenje koncepata „invencije” i „smotrenosti”. U odnosu na „invenciju” u obje je slike Zenale posudio geološki pejzaž od Leonarda, koji je taj motiv preuzeo iz teksta Bernardina de’ Bustisa. Štoviše, Zenale je uključio druge motive i likove koje je de’ Bustisov tekst učinio vrlo popularnima, ponajprije u Lombardiji i Milanu. Što se tiče pitanja „smotrenosti”, glavnina se prikaza i likova vizualiziranih u ovim oltarnim slikama ne odnosi na jasno prenošenje poruke o Marijinom izuzeću od istočnog grijeha; naprotiv, oni traže daljnje čitanje i dešifriranje elemenata u svrhu razumijevanja „slike”. To se ponajprije odnosi na Zenaleovu oltarnu sliku za San Francesco Grande u Milanu, snažno prikrivene poruke, što potvrđuje da je oprez u promicanju ove ideje bio izraženiji u većim središtima kao što je Milano, nego u perifernom Cantùu.

Prijevod s engleskoga: Sofija Žagar